

**ÎMPREJURĂRILE REINTRĂRII
ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI
MONDIAL REFLECTATE ÎN
DOCUMENTE INEDITE**

Lect. univ. dr. Hadrian GORUN
Universitatea “Constantin Brâncuși” din
Târgu-Jiu

Rezumat: Studiul de față vizează împrejurările în care, în toamna anului 1918, autoritățile române, în principal suveranul Ferdinand I, au decis ruperea păcii semnate la București în 24 aprilie/ 7 mai cu Puterile Centrale și reîntrarea în război alături de puterile aliate și asociate. Totodată, sunt urmărite antecedentele acestei acțiuni și este analizată atitudinea adoptată de către Franța în contextul reintervenției române în conflagrație.

Cuvinte cheie: război, armata, Romania, Aliatii, Franta.

De fapt tratatul de pace de la București nu a intrat propriu – zis niciodată în vigoare, nefiind aprobat și sancționat de către regele României, acesta tergiversând mereu¹ cu bună știință. Pacea a fost puternic respinsă de către marile puteri ale Antantei și chiar de către statele neutre. O dovadă peremptorie în acest sens este faptul că la ședința Parlamentului ce a consemnat ratificarea respectivului tratat de pace nu au participat nici măcar reprezentanții diplomați ai țărilor neutre. Era vorba de o pace de dictat, impusă prin constrângere, iar miniștrii Aliaților în capitala României au propus ca la conferința finală de pace clauzele împovărătoare să fie anulate.² Însă Regatul Român a încălcat unul dintre articolele

**LES CIRCONSTANCES DE LA
REVENUE DE LA ROUMANIE DANS
LA PREMIERE GUERRE MONDIALE
REFLETEE DANS DES DOCUMENTS
INEDITS**

PhD Hadrian GORUN
Université “Constantin Brâncuși” de
Târgu-Jiu

Abstract: Cette étude vise les circonstances dans lesquelles, dans l’automne de l’an 1918, les autorités roumaines, principalement le souverain Ferdinand Ier ont décidé de briser la paix signée à Bucarest le 24 avril/le 7 mai avec les Pouvoirs Centrales et la revenue dans la guerre à côté des pouvoirs alliés et associés. En même temps, on poursuit les antécédents de cette action et on analyse l’attitude adoptée par la France dans le contexte de l’intervention roumaine dans la conflagration.

Mots clés: guerre, l’armée, Romania, les Alliés, France

En fait, le traité de paix de Bucarest n’est entré proprement dit jamais en vigueur, n’étant pas approuvé et sanctionné par le roi de la Roumanie, celui-ci tergiversant toujours¹⁶ à bon escient. La paix a été fortement rejetée par les grands pouvoirs de l’Entente et même par les États neutres. Une preuve péremptoire dans ce sens est le fait que qu’à la séance du Parlement qui a consigné la ratification du traité de paix en question n’ont pas participé au moins les représentants diplomatiques des pays neutres. Il était question d’une paix de dictat, imposée par contrainte, et les ministres des Alliés dans la capitale de la Roumanie ont proposé que les clauses accablantes soient annulées à la conférence finale de paix¹⁷. Mais le Royaume Roumain a violé l’un des articles de la

convenției politice din 4/ 17 august 1916, anume pe cel referitor la încheierea păcii numai împreună și simultan. Asupra României plana pericolul ca guvernele aliaste să se folosească de acest prilej pentru a se elibera de angajamentele asumate. Rămânea ca România să redobândească drepturile la beneficiile teritoriale promise în august 1916 luptând din nou pe câmpul de bătălie alături de statele Antantei.

Dorința autorităților române de a se reimplica în război transpare din corespondența diplomatică de la sfârșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie 1918. Încă în 27 octombrie 1918, Regele Ferdinand I i-a împărtășit ministrului Franței în România, Charles de Saint – Aulaire, dorința de a se reangaja în luptă de partea Antantei. În acest scop, suveranul a dispus efectuarea unor preparative militare secrete. Generalul Henri – Mathias Berthelot, comandantul Armatei aliaste de la Dunăre, fost comandant al Misiunii Militare franceze în România, avea să pună la punct toate detaliile indispensabile pentru ca respectiva armată să traverseze fluviul în timp util. În acel moment, regele și guvernul român trebuiau să procedeze la decretarea mobilizării armatei regale. Cercurile responsabile ale României și ale Antantei mizau și pe o revoltă a populației îndreptate împotriva ocupantului german.³ Deși armata regală era complet dezorganizată, se sconta o mobilizare energetică pentru a pune pe picioare 6 divizii, în decurs de 8 zile și alte 2 divizii în decurs de o lună sau 6 săptămâni.⁴ În privința dotării acestor contingente, generalul Berthelot considera că armamentul și muniția de infanterie erau suficiente pentru a înzestra nu mai puțin de 25.000 de oameni, iar armamentul și muniția de artilerie îndeajuns pentru 10 – 12 divizii. Mai mult, materialele și munițiile se aflau în teritoriul neocupat. Totuși, francezii exprimau temerea că, în

convention politique du 4/17 août 1916, c'est-à-dire celui concernant la fin de la paix seulement ensemble et simultanément. Il planait sur la Roumanie le péril que les gouvernements alliés profitent de cette occasion pour s'échapper aux engagements assumés. Il restait que la Roumanie regagne les droits aux bénéfices territoriaux promis en août 1916 en luttant de nouveau sur le champ de bataille à côté des États de l'Entente.

Le désir des autorités roumaines de s'impliquer de nouveau dans la guerre résulte de la correspondance diplomatique de la fin d'octobre et le début de novembre 1918. Dès le 27 octobre 1918, le Roi Ferdinand I a partagé au ministre de la France en Roumanie, Charles de Saint-Aulaire, le désir de se réengager dans la bataille à côté de l'Entente. Pour cela, le souverain a sollicité l'effectuation des préparatifs militaires secrets. Le Général Henri-Mathias Berthelot, le commandant de l'Armée alliée du Danube, ancien commandant de la Mission Militaire française en Roumanie, allait mettre au point tous les détails indispensables pour que l'armée en question traverse le fleuve en temps utile. A ce moment-là, le roi et le gouvernement roumain devaient procéder au décret de la mobilisation de l'armée royale. Les cercles responsables de la Roumanie et de l'Entente misaient aussi sur une révolte de la population dirigée vers l'occupant allemand¹⁸. Bien que l'armée royale fût complètement désorganisée, on envisageait une mobilisation énergique pour mettre en marche 6 divisions, durant 8 jours et 2 autres divisions durant un mois ou 6 semaines¹⁹. Concernant la dotation de ces contingentes, le général Berthelot considérait que l'armement et la munition d'infanterie étaient suffisants pour munir non moins de 25 000 gens, et l'armement et la munition d'artillerie suffisait pour 10-12 divisions. De plus, les matériaux et les munitions se trouvaient dans le territoire non occupé. Pourtant, les Français exprimaient la peur que, au cas où la Roumanie interviendrait de nouveau dans le conflit, les troupes allemandes et austro-

cazul în care România ar reintervenii în conflict, trupele germane și austro – ungare aflate încă în Ucraina ar putea recurge la o acțiune în forță.⁵

Generalul Henri Berthelot a transmis la 31 octombrie ministrului de război că l-a însărcinat pe locotenentul Robert de Flers să ducă la Iași instrucțiunile de rigoare pentru mobilizarea rapidă a armatei române și intrarea sa în acțiune imediat după trecerea Dunării de către trupele franceze. Totodată Berthelot era optimist că reangajarea militară a Regatului român va preceda capitularea dublei monarhii austro – ungare.⁶ Georges Clemenceau, care îndeplinea concomitent și demnitatea de președinte al Consiliului de miniștri al Republicii Franceze răspundea la 2 noiembrie comandantului Armatei Dunării, pronunțându-se pentru o intervenție grabnică a României și pentru implicarea comandantului forțelor aliate de la Salonic, generalul Franchet d'Espérey, care trebuia să pună la dispoziția lui Berthelot „mijloacele necesare”. Timpul se impunea folosit fără vreo întârziere, pentru a valorifica situația favorabilă creată prin înfrângerea Austro – Ungariei.⁷

Dealtfel, la 3 noiembrie 1918, Austria a semnat armistițiul și o zi mai târziu, Ferdinand I al României comunica decizia de a denunța tratatul de pace cu Puterile Centrale și de a lua din nou armele alături de puterile aliate și asociate. Această acțiune a fost anticipată de mesajul adus la cunoștința președintelui Raymond Poincaré: „Țara mea întreagă, ca și mine, așteptăm cu nerăbdare momentul în care împrejurările îi vor permite să își ralieze eforturile la cele ale prietenilor noștri [...] pentru a putea realiza idealul național cu sprijinul celor care luptă pentru Marea Cauză și Dreptate [...]. Cu inima, deci, plină de speranță, trimit expresia sentimentelor mele cele mai cordiale omului de Stat care conduce destinele Franței la ceasul în care ea scrie cea mai

hongroises restées encore en Ukraine pourraient recourir à une action en force.²⁰

Le général Henri Berthelot a transmis le 31 octobre au ministre de guerre qu'il a chargé le lieutenant Robert de Flers à mener à Iași les instructions de rigueur pour la mobilisation rapide de l'armée roumaine et son entrée en action immédiatement après le passage du Danube par les troupes françaises. En même temps, Berthelot était optimiste que le réengagement militaire du Royaume roumain précéderait la capitulation de la double monarchie austro-hongroise²¹. Georges Clemenceau, qui accomplissait concomitamment aussi la dignité de président du Conseil de ministres de la République Française répondait le 2 novembre au commandant de l'Armée du Danube, en se prononçant pour une intervention dépêchée de la Roumanie et pour l'implication du commandant des forces alliées de Salonique, le général Franchet d'Espérey, qui devait mettre à la disposition de Berthelot «les moyens nécessaires». Le temps s'imposait employé sans retard pour mettre en valeur la situation favorable créée par la défaite de l'Austro-Hongrie²².

D'ailleurs, le 3 novembre 1918, l'Autriche a signé l'armistice et un jour après, Ferdinand Ier de Roumanie communiquait la décision de dénoncer le traité de paix avec les Pouvoirs Centrales et de reprendre les armes à côté des pouvoirs alliés et associés. Cette action a été anticipée par le message fait connu par le président Raymond Poincaré: «Tout mon pays, comme moi, nous attendons avec impatience le moment où les circonstances lui permettront de rallier les efforts à ceux de nos amis [...] pour pouvoir réaliser l'idéal national à l'aide de ceux qui luttent pour la Grande Cause et pour la Justice. Le cœur, donc, plein d'espoir, j'envoie l'expression de mes sentiments les plus cordiaux à l'homme d'Etat qui conduit les destinées de la France au moment où elle écrit la plus noble page de son histoire ». Un message similaire a été envoyé au Président du Conseil de ministres de la France, « dont

nobilă pagină a istoriei sale." Un mesaj similar a fost transmis Președintelui Consiliului de miniștri al Franței, „a cărei energie susținută prin cea mai frumoasă credință în triumful cauzei dreptății, va fi unul dintre factorii cei mai importanți pentru victorie [...]. România așteaptă cu nerăbdare ora la care va putea manifesta iarăși voința de a se regăsi de partea celor care luptă pentru libertatea popoarelor.” Răspunsurile șefului statului francez și al Președintelui Consiliului au reconfirmat prietenia franco – română.⁸

În primele zile ale lui noiembrie 1918, generalul Berthelot căuta să își concentreze trupele la nord – est de Sofia, pentru a intra ulterior în România, însă nu fusese stabilit punctul pe unde avea să se petreacă trecerea Dunării și era resimțită lipsa proviziilor. Totodată, traversarea fluviului era îngreunată de factori precum marea lentoare a transporturilor generată de deteriorarea liniilor ferate, penuria de material militar și de combustibil.⁹ Autoritățile franceze au stabilit că era foarte important să ofere imediat românilor întregul concurs posibil pentru a depăși dificultățile unei mobilizări lipsite de protecție, fiind înconjurați de forțele Puterilor Centrale. Francezii au luat în calcul oferirea unui ajutor militar destinat armatei regale, constând din avioane și personal militar superior. Decizia era menită să aibă efect moral atât asupra românilor, care s-ar simți susținuți și ghidați de către francezi, cât și asupra militarilor Puterilor Centrale, care ar avea impresia că „trebuie să facă față unei operațiuni gândite și coordonate de către noi”.¹⁰

Regele Ferdinand a demis cabinetul Alexandru Marghiloman, motivând gestul său prin neîncrederea reprezentanților Antantei în obiectivitatea acestui guvern, care în mod oficial trebuia să fie neutru. În locul lui Marghiloman, monarhul l-a desemnat președinte al Consiliului de miniștri pe fostul atașat militar al

l'énergie soutenue par la plus belle croyance dans le triomphe de la cause de la justice, sera l'un des facteurs les plus importants pour la victoire [...]. La Roumanie attend avec impatience le moment où elle pourra manifester de nouveau sa volonté de se retrouver du côté de ceux qui luttent pour la liberté des peuples ». Les réponses du chef de l'Etat français et du Président du Conseil ont reconfirmé l'amitié franco-roumaine²³.

Dans les premiers jours du novembre 1918, le général Berthelot essayait de concentrer ses troupes au nord-est de la Sofie, pour entrer ultérieurement dans la Roumanie, mais on n'avait pas encore établi le point par où allait se faire le passage du Danube et le manque des provisions était ressenti. A la fois, le passage du fleuve était rendu difficile par des facteurs comme la grande lenteur des transports générée par la détérioration des voies ferrées, la pénurie de matériel militaire et de combustible²⁴. Les autorités françaises ont établi qu'il était important d'offrir immédiatement aux roumains tout le concours possible pour dépasser les difficultés d'une mobilisation dépourvue de protection, étant entourés par les forces des Pouvoirs Centrales. Les Français ont pris en calcul l'offre d'un aide militaire supérieur. La décision devait avoir un effet moral autant sur les roumains, qui se seraient senti soutenus et guidés par les français, que sur les militaires des Pouvoirs Centrales, qui auraient l'impression qu'ils doivent faire face à une opération réfléchie et coordonnée par nous²⁵.

Le roi Ferdinand a demis le cabinet Alexandru Marghiloman, motivant son geste par la méfiance des représentants de l'Entente dans l'objectivité de ce gouvernement, qui devait être officiellement neutre. A la place de Marghiloman, le monarque a désigné comme président du Conseil de ministres l'ancien attaché militaire de la Roumanie, le général Constantin Coandă. A la recommandation du roi, le nouveau chef du gouvernement roumain a assommé sa mission d'agir seulement en accord avec les ministres

României în Rusia, generalul Constantin Coandă. La recomandarea Regelui, noul șef al guvernului român și-a asumat misiunea de a acționa numai în acord cu miniștri aliați de la Iași. Consultându-se cu aceștia, în principal cu Saint – Aulaire, a decis să adopte măsuri de intensificare a pregătirilor de mobilizare. El spera ca armata română, cu sprijinul trupelor aliate să taie măcar retragerea germanilor.¹¹ Ferdinand I al României a exprimat reprezentanților Legației franceze din Iași speranța că evoluția evenimentelor va permite alungarea efectivelor Puterilor Centrale cu aportul trupelor franceze care înaintau înspre Dunăre. Preparativele militare se dezvoltau conform așteptărilor. Suveranul a subliniat faptul că, și în eventualitatea în care mobilizarea armatei române ar fi devansată de armistițiul Germaniei, ea tot ar trebui să se producă pentru a permite ocuparea Transilvaiei.¹²

Consiliul de Miniștri al României, convocat de către Rege pentru a sancționa deciziile imediate de importanță sporită, a hotărât mobilizarea armatei și a stabilit termenii unui ultimatum adresat comandantului german, generalul August von Mackensen. Acesta era somat să evacueze urgent teritoriul ocupat, în 24 de ore. Pe de altă parte, la sugestia monarhului României, Saint – Aulaire îl autoriza pe Berthelot să procedeze la o ridicare a populației din Muntenia, imediat ce vestea mobilizării va fi aflată de către generalul francez, iar trecerea Dunării de către armata aflată sub comanda sa avea să fie înlăunțuită.¹³

Conform informațiilor deținute de către generalul Berthelot, informații transmise și lui Clemenceau, armata regală română a mobilizat 9 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie, toate diviziile fiind înzestrate cu material de artilerie. Berthelot își va stabili Cartierul General la Giurgiu, un punct prielnic comunicării cu guvernul român. Comandantul francez a evidențiat importanța chestiunii

alliés de Iași. En se consultant avec ceux-ci, principalement avec Saint-Aulaire, il a décidé d'adopter des mesures d'identification des préparations de mobilisation. Il espérait que l'armée roumaine, avec l'appui des troupes alliées renonce au moins à la retraite des allemands²⁶. Ferdinand Ier de la Roumanie a exprimé aux représentants de la Légation française de Iași l'espoir que l'évolution des événements permettra l'expulsion des effectifs des Pouvoirs Centrales avec l'apport des troupes françaises qui avançaient vers le Danube. Les préparatifs militaires se développaient conformément aux attentes. Le souverain a souligné le fait que, aussi dans l'éventualité où la mobilisation de l'armée roumaine serait dévastée par l'armistice de l'Allemagne, elle devrait toujours se produire pour permettre l'occupation de la Transylvanie.²⁷

Le conseil de Ministres de la Roumanie, convoqué par le Roi pour sanctionner les décisions immédiates d'importance accrue, a décidé la mobilisation de l'armée et il a établi les termes d'un ultimatum adressé au commandant allemand, le général August von Mackensen. Celui-ci a arrêté l'évacuation urgente du territoire occupé, dans 24 heures. D'ailleurs, à la suggestion du monarque de la Roumanie, Saint-Aulaire autorisait Berthelot de procéder à une évacuation de la population de Muntenie, aussitôt que la nouvelle sera apprise par le général français, et le passage du Danube par l'armée tenue sous la commande allait être réalisé.²⁸

Conformément aux informations détenues par le général Berthelot, informations transmises aussi à Clemenceau, l'armée royale roumaine a mobilisé 9 divisions d'infanterie et 2 divisions de cavalerie, toutes les divisions étant dotées du matériel d'artillerie. Berthelot établira son Quartier General à Giurgiu, un point favorable pour la communication avec le gouvernement roumain. Le commandant français a mis en évidence l'importance de la question de l'approvisionnement et la

aprovizionării și necesitatea constituirii unor baze de aprovizionare pe Marea Neagră, până la Constanța, Brăila și Galați.¹⁴

În 10 noiembrie 1918, în clipa în care trupele aliate traversau Dunărea, România participa efectiv la război. Conform dorinței Regelui Ferdinand I, Generalul Berthelot a adresat un manifest românilor, îndemnându-i să lupte pentru a anula consecințele păcii impuse prin forță. Diplomația franceză, dar și a celorlalți Aliați au salutat decizia României de reimplicare în conflictul mondial. Bunăoară, telegrama identică a miniștrilor puterilor aliate și asociate, din 11 noiembrie 1918, consemna: „Din punct de vedere moral și politic, România are dreptul la realizarea revendicărilor sale. Până la ultima speranță în refacerea măcar parțială a frontului rus, România a rezistat tuturor amenințărilor și până la ultima oră, ea a rezistat tuturor propunerilor, care înainte de pacea rusă definitivă ar fi putut să-i ușureze situația [...]. Este firesc și drept ca tot ceea ce a urmat păcii de la Brest – Litovsk și supunerii Ucrainei în fața inamicului să fie socotit ca nul în esența și în rezultatul său. Iată de ce imediat ce împrejurările i-au permis, România a reluat fără întârziere colaborarea militară cu Aliații”.¹⁵

Prin urmare, prin decizia sa de reintrare în război alături de Antanta, România a putut să facă parte din tabăra învingătoare la sfârșitul Primului Război Mondial. Armistițiul semnat de către Germania, la 11 noiembrie 1918, la Compiègne a găsit Regatul României în calitate de beligerant, luptând de partea puterilor aliate și asociate.

Bibliografie și surse inedite:

Archives du Ministère des Affaires Etrangères Français, Série Paix, Sous-Série Roumanie;

nécessité de construire des bases d'approvisionnement sur la Mer Noire, jusqu'à Constance, Brăila et Galați.²⁹

Le 10 novembre 1918, au moment où les troupes alliées traversaient le Danube, la Roumanie participait effectivement à la guerre. Conformément au désir du Roi Ferdinand I, le General Berthelot a adressé un manifeste aux roumains, les conseillant de lutter pour annuler les conséquences de la paix imposées forcement. La diplomatie française, mais aussi celle des autres Alliés ont salué la décision de la Roumanie de s'impliquer de nouveau dans le conflit mondial. Par exemple, le télégramme identique des ministres des pouvoirs alliés et associés, du 11 novembre 1918, consignait: « Au point de vue moral et politique, la Roumanie a le droit à la réalisation de ses revendications. Jusqu'au dernier espoir de refaire au moins partiellement le front rus, la Roumanie a résisté à toutes les menaces et jusqu'au dernier moment, elle a résisté à toutes les propositions, qui avant la paix russe définitive aurait pu faciliter sa situation [...]. Il est naturel et juste que tout ce qui a suivi à la paix de Brest-Litovsk et à la soumission de l'Ukraine devant l'ennemi soit considéré comme nul en essence et dans son résultat. Voilà pourquoi aussitôt que les circonstances le lui ont permis, la Roumanie a repris sans retard la collaboration militaire avec les Alliés»³⁰.

Par conséquent, par sa décision d'entrer de nouveau dans la guerre à côté de l'Entente, la Roumanie a pu faire partie de l'armée victorieuse à la fin de la Première Guerre Mondiale. L'armistice signé par l'Allemagne, le 11 novembre 1918, à Compiègne a trouvé le Royaume de la Roumanie en qualité de belligérant, luttant à côté des pouvoirs alliés et associés.

Bibliographie et sources inédites:

Archives du Ministère des Affaires Etrangères Français, Série Paix, Sous-Série

Idem, Série Z Europe, Sous-Série Roumanie ;
Roumanie
Service Historique de l'Armée de Terre, Série Conseil Supérieur de Guerre
Torrey, E. Glenn, *Romania and World War I*, Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1999

Idem. Série Z Europe, Sous-Série Roumanie ;
Service Historique de l'Armée de Terre, Série Conseil Supérieur de Guerre
Torrey, E. Glenn, *Romania and World War I*, Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1999.

¹ Glenn E. Torrey, *Romania and World War I*, The Center For Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1999, p. 342

² Archives du Ministère des Affaires Etrangères Français (A. M. A. E. F. , în continuare), Série Paix, Roumanie, D. 334, f. 219 – 220.

³ Service Historique de l'Armée de Terre (S. H. A. T. , în continuare), Série Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Telegrama nr. 28, din 30 octombrie 1918, trimisă de la Salonic de către generalul Berthelot ministrului de război ; A. M. A. E. F. , Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 121

⁴ S. H. A. T. , Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Telegrama nr. 25, din 30 octombrie 1918, trimisă de la Salonic de către generalul Berthelot ministrului de război.

⁵ *Ibidem*

⁶ A. M. A. E. F. , Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 138 – f. 141; S. H. A. T. , Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Telegrama nr. 31, din 31 octombrie 1918, a generalului Berthelot, expedită de la Salonic ministrului de război; Série Attachés militaires en Roumanie, Carton 7N 1456, Telegrama nr. 191, din 10 noiembrie 1918, expedită de la Iași, prin Salonic.

⁷ S. H. A. T. , Conseil Supérieur de Guerre, 4N 40, Telegrama nr. 13862 , din 2 noiembrie 1918, a Președintelui Consiliului de miniștri al Franței către generalul Berthelot

⁸ A. M. A. E. F. , Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 147 – 148, f. 161, f. 170

⁹ S. H. A. T. , Conseil Supérieur de Guerre, 4N 40, Telegrama nr. 1820, din 3 noiembrie 1918, a generalului Corvisart către generalul Spiers; Attachés militaires en Roumanie, Carton 7N 1456, Telegrama nr. 643, din 10 noiembrie 1918, expedită de la Iași, prin Salonic.

¹⁰ *Ibidem*, Telegrama nr. 736, din 7 noiembrie 1918

¹¹ A. M. A. E. F. , Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 201

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*, f. 203.

¹⁴ S. H. A. T. , Conseil Supérieur de Guerre, 4N 40, Telegrama nr. 50 – 51, din 14 noiembrie 1918, trimise de către Generalul Berthelot Ministrului de Război.

¹⁵ A. M. A. E. F. , Série Z Europe, Roumanie, D. 31, F. 208 – 209.

¹⁶ Torrey, E. Glenn, *Romania and World War I*, Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1999, p. 342.

¹⁷ Archives du Ministère des Affaires Etrangères Français (A. M. A. E. F., suite), Série Paix, Roumanie, D. 334, f. 219-220.

¹⁸ Service Historique de l'Armée de Terre (S. H. A. T., suite), Série Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Télégramme n° 28, du 30 octobre 1918, envoyée de Salonique par le général Berthelot au ministre de guerre; A. M. A. E. F., Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 121.

¹⁹ S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Télégramme n° 25, du 30 octobre 1918, envoyée de Salonique par le général Berthelot au ministre de guerre.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ A. M. A. E. F., Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 138-f.141; S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Télégramme n° 21, du 31 octobre 1918, du général Berthelot, expédié au Salonique au ministre de guerre; Série Attachés militaires en Roumanie, Carton 7N 1456, Télégramme n° 191, du 10 novembre 1918, expédié de Iași, par Salonique.

²² S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, 4N 40, Télégramme n° 13862, du 2 novembre 1918, du Président du Conseil de ministres de la France par le général Berthelot.

²³ A. M. A. E. F., Série Z Europe, Roumanie, D. 31, f. 147-148, f. 161, f. 170.

²⁴ S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, 4N 40, Télégramme n° 13862, du 2 novembre 1918, du général Corvisart au général Spiers; Attachés militaires en Roumanie, Carton 7N 1456, Télégramme n° 643, du 10 novembre 1918, expédié de Iași, par Salonique.

²⁵ *Ibidem*, Télégramme n° 736, du 7 novembre 1918.

²⁶ A. M. A. E. F., Série Z Europe, Roumanie, D.31, f. 201.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, f. 203.

²⁹ S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, 4N 40, Télégrammes n° 50-51, du 14 novembre 1918, envoyés par le General Berthelot le Ministre de Guerre.

³⁰ A. M. A. E. F. Série Z Europe, Roumanie, D. 31, F. 208-209.